

انتخابات سلسله اقدامات و عملیات منسجم و پیوسته ای است که در یک محدوده جغرافیایی مشخص و زمانی محدود و معین صورت می گیرد و منجر به برگزیده شدن فرد یا افراد یا موضوع و مرام خاصی از سوی اکثریت مردم می شود. اجرا و انجام این سلسله اقدامات و عملیات که منتج به این نتیجه گردد، اصطلاحاً برگزاری انتخابات نامیده می شود. تاریخچه انتخابات:

سابقه و دیرینه انتخاباتی ایران به 97 سال پیش بر می گردد. از آن مقطع به این سو ما عمدتاً شاهد دو دوره متفاوت انتخاباتی با قوانین و دستاوردهای مختلف بوده ایم که می توان آن را به انتخابات قبل از انقلاب و انتخابات پس از پیروزی انقلاب اسلامی تقسیم کرد.

قبل از پیروزی انقلاب (اولین مجلس موقتی)

اولین شکل انتخابات و تشکیل مجلس در ایران به زمان بعد از مشروطیت بر می گردد. فرمان مشروطیت در تاریخ 14 جمادی الثانی سال 1324 هجری قمری از طرف مظفردالدین شاه قاجار صادر شد و اولین مجلس موقتی که طبق این فرمان باید نظامنامه انتخابات را تهیه نماید، در تاریخ 26 مرداد ماه سال 1285 هجری شمسی در عمارت نظام تشکیل شد. اولین قانون انتخابات در تاریخ 18 شهریور 1285 هجری شمسی به وسیله میرزا حسن خان منیرالملک، مرتضی قلیجان، صنیع الدوله، مخبرالسلطنه، مخبرالملک، موتمن الملک و محتشم السلطنه تهیه و تدوین گردید و بلافاصله پس از رسمیت یافتن متمم قانون اساسی، به تصویب مجلس رسید و اولین دوره مجلس شورای ملی در تاریخ 17 مهر 1285 هجری شمسی افتتاح شد. به موجب مقررات این نظامنامه طول نمایندگی دو سال و تعداد نمایندگان 156 نفر بودند که 60 نفر از تهران و 96 نفر از سایر شهرستانها انتخاب می شدند. البته در دوره یکم انتخاب صنفی بوده و همه طبقات مردم در آن شرکت نداشتند. شرایط کاندیدها و رای دهندگان در اولین نظامنامه انتخاباتی

از نکات قابل ذکر اولین نظامنامه انتخاباتی شرایط انتخاب کنندگان و انتخاب شوندهگان به شرح زیر بوده است:

سن انتخاب کنندگان کمتر از 25 سال نباشد

ملاکین و فلاحین باید صاحب ملک باشند که هزار تومان قیمت داشته و در غیر این صورت از انتخاب کردن محروم بودند.

زنان از حق انتخاب کردن و انتخاب شدن محروم بودند.

(دومین انتخابات دو درجه ای)

دومین قانون انتخابات موسوم به انتخابات دو درجه در تاریخ 10 تیر ماه 1288 هجری شمسی تهیه و تدوین گردید. در این قانون، انتخابات از صنفی به دو درجه ای اصلاح و زمینه بیشتری برای مشارکت مردم فراهم گردید. زیرا در این قانون قید اختصاص انتخاب کننده به طبقات معین از بین رفت و به همه طبقات به غیر از بانوان حق شرکت در انتخابات داده شد لیکن محدودیت هایی برای بی سوادها و افراد غیرمتمکن قابل شدند. بدین معنی که به موجب بند 4 از ماده 4 قانون مذکور انتخاب کنندگان باید لااقل 250 تومان علاقه ملکی داشته یا پرداختی مالیات آنها کمتر از 10 تومان نباشد یا 50 تومان عایدی سالانه داشته یا تحصیل کرده باشند. ضمناً تعداد نمایندگان از 156 نفر در دوره اول به تعداد 120 نفر تقلیل یافت و مطابق جدول نظامنامه انتخابات تمام ایران به 30 حوزه عمومی تقسیم شد و سن رای دهندگان نیز از 25 سال به 20 سال تقلیل یافت. مفهوم انتخابات دو درجه ای

به موجب ماده 15 این قانون، انتخابات دو درجه بوده به این معنی که کسانی که واجد شرایط قانونی بودند در محله های یک شهر یا در شهرهای یک حوزه انتخابیه عده مقرر را تعیین می نمودند و سپس اشخاصی که بدین ترتیب انتخاب می شدند در مرکز حوزه انتخابیه جمع شده و بر اساس جدول نظامنامه انتخابات یک یا چند نفر وکیل تعیین می کردند.

تصویب سومین قانون انتخابات و دومین مجلس

سومین قانون انتخابات در جلسه مورخ 29/7/1290 هجری شمسی به تصویب مجلس دوم رسید. مجلس دوم پس از 3 سال فترت بر اساس این قانون در تاریخ 14/9/1293 هجری شمسی تشکیل گردید. البته این مجلس به علت شروع جنگ جهانی اول بیش از یک سال دوام نیافت و در تاریخ 22/8/1294 تعطیل شد. به موجب قانون سوم، ماخذ تمول ملغی و انتخابات عمومی و یک درجه ای گردید.

عده نمایندگان 136 نفر و مقرر شد انتخاب کنندگان پایستی در حوزه انتخابیه خود متوطن یا لااقل شش ماه قبل از تاریخ انتخابات در آن حوزه اقامت داشته باشند.

تشکیل مجلس سنا

به طور کلی در قبل از پیروزی انقلاب اسلامی، طی 24 دوره قانون گذاری، شاهد مصوبات، وقایع و حوادث بسیاری بودیم. به موجب اصل 43 قانون اساسی مصوب 1285 هجری شمسی مقرر گردیده بود مجلس دیگری به نام مجلس سنا به عنوان مکمل مجلس شورای ملی تشکیل گردد. ولی این مجلس در سال 1328 هجری شمسی با عضویت 60 نفر تشکیل شد. از این تعداد 30 نفر نماینده انتصابی از طرف شاه و 30 نفر دیگر منتخب مردم بودند.

تقلیل مدت مجلس سنا

لیکن به موجب اصلاحی که در ماده 29 قانون انتخابات مجلس سنا در 23/3/45 هجری شمسی به عمل آمد، مدت دوره از 6 سال به 4 سال تقلیل یافت که شامل دوره چهارم مجلس سنا نیز می گردید.

به موجب این اصلاحیه مقرر شد انتخابات هر دو مجلس شورای ملی و سنا همزمان و در یک روز برگزار شود. قانون مجلس سنا مشتمل بر 39 ماده بود که در سال 1328 هجری شمسی به تصویب مجلس شورای ملی رسید و به موجب بند 1 ماده 6 و همچنین بند 2 ماده 9 این قانون سن انتخاب کنندگان و انتخاب شوندگان به ترتیب حداقل 25 سال و 40 سال تمام باید باشد و بر اساس ماده 10 نیز اشخاص می توانند برای سنا انتخاب شوند.

شرایط طبقاتی برای کاندیداهای سنا

علاوه بر شرایط مقرر فوق در زمره یکی از طبقات ذیل می باشند:

- طراز اول از علما، کسانی که لااقل سه دوره سابقه نمایندگی مجلس شورای ملی داشته باشند.

- کسانی که مقام وزارت یا سفارت کبری یا استانداری یا مقام ریاست یا دادستانی یا ریاست شعبه دیوان کشور و لااقل 20 سال سابقه قضایی داشته باشند.

- از امرای ارتش (سرتیپ، سرلشکر، سپهبد)، کسانی که به مقام استادی رسیده و لااقل 10 سال سابقه استادی داشته باشند.

- کسانی که لااقل 20 سال خدمت به مقام وزیر مختاری یا کفالت یا معاونت وزارتخانه رسیده اند.

پس از پیروزی انقلاب (اولین انتخابات)

پس از پیروزی انقلاب اسلامی چندین نوبت همه پرسبی و انتخابات عمومی و سراسری در کشور برگزار شده است، اولین و مهم ترین آن که در حقیقت تعیین کننده نوع حکومت کشور بود، همه پرسبی تغییر نظام شاهنشاهی به جمهوری اسلامی ایران است که در آن رویداد تاریخی، در روزهای 10 و 11 فروردین ماه سال یک هزار و سیصد و پنجاه و هشت، اکثریت قریب به اتفاق ملت ایران یعنی 2/98 درصد کل رای دهندگان با انتخاب نظام جمهوری اسلامی ایران دست رد به سینه سایر نظام های موجود زدند و به این ترتیب اراده و خواست خود را در تاریخ ثبت نمودند.

انتخابات عمومی و سراسری

انتخاباتی که به صورت سراسری و عمومی توسط وزارت کشور برگزار می شود، عبارتند از:

انتخابات مجلس خبرگان هر 8 سال یک بار

انتخابات ریاست جمهوری هر 4 سال یک بار

انتخابات مجلس شورای اسلامی هر 4 سال یک بار

انتخابات شوراهای اسلامی کشوری هر 4 سال یک بار

5- همه پرسبی که برگزاری آن زمان مشخصی ندارد و هر زمان که ضرورت ایجاد نماید، برگزار خواهد شد.

عوامل اجرایی انتخابات

برای برگزاری هر انتخابات عمومی، چهار عامل اصلی باید موجود باشد تا اجرای انتخابات تحقق یابد. این چهار عامل اصلی عبارتند از:

محدوده انتخاباتی

انتخاب کنندگان

انتخاب شوندگان

ابزار و عوامل برگزاری انتخابات

محدوده انتخاباتی(حوزه انتخابیه)

حوزه انتخابیه عبارت است از محدوده جغرافیایی شناخته شده قانونی با مرزهای مشخص و تعداد معینی که به آن تعلق می‌گیرد.

تفاوت حوزه انتخابیه با تقسیمات کشوری

حوزه های انتخابیه که اجزای قلمرو انتخابات یک کشور را تشکیل می دهند، با واحدهای متعارف تقسیماتی مثل بخش و شهرستان که تشکیل دهنده اجزای سیاسی و اداری کشور می باشند تفاوتی دارند و اصولاً دو مقوله جدای از هم هستند که هر کدام قانون و مقررات و قلمرو ویژه خود را دارند و لزوماً با یکدیگر منطبق نمی باشند.

تقسیمات کشوری

در قانون تقسیمات کشوری با در نظر گرفتن ضوابط و معیارهای خاص به منظور سهولت در اداره کشور و تمشیت امور جاری مردم، سرزمین ایران از لحاظ سیاسی، فرهنگی، اداری و خدمات رسانی به چند استان و هر استان به چند شهرستان و هر شهرستان به چند بخش و هر بخش به چند دهستان و بالاخره هر دهستان به چند روستا تقسیم و نامگذاری شده است.

تفاوت شهر و روستا

ضمناً در بطن هر یک از این محدوده ها (به استثنای روستا) مرزبندی دیگری به نام "شهر" وجود دارد که قانون و مقررات حاکم بر آن به علت ویژگی مناسبات موجود بین مردم ساکن در آن، با قوانین و مقررات خارج از این محدوده یعنی محدوددهای روستایی تفاوت دارد.

حدود و مرزهای حوزه انتخابیه

اما در قانون تعیین محدوده، حوزه های انتخابیه، به منظور مشخص شدن تعداد نماینده یا نمایندگان مردم سراسر کشور، تقسیمات دیگری با مرزهای جدید و متفاوت با مرزهای تقسیمات قبلی صورت می گیرد. این تقسیمات شامل چهار قسمت و حدود است که عبارتند از: انتخابات ریاست جمهوری، مجلس خبرگان، مجلس شورای اسلامی و شوراهای اسلامی شهر و روستا.

انتخابات ریاست جمهوری

در انتخابات ریاست جمهوری سراسر مملکت به منزله یک حوزه انتخابیه تلقی می شود و تقسیمات خاصی وجود ندارد. زیرا کل کشور فقط یک نفر برای احراز مقام ریاست جمهوری انتخاب می گردد. بنابراین هر فرماندار در قلمرو یک شهرستان به کمک بخشداران تابع خود انتخابات را برگزار و نتایج حاصله از رای گیری را به مرکز منعکس می کند تا با نتایج سایر شهرستانها جمع شود و نتیجه نهایی انتخابات که عبارتست از جمع آرای بدست آمده از کل کشور، اعلام گردد. ضمناً در انتخابات ریاست جمهوری و همه پرسسی علاوه بر اخذ رای از هم وطنان ایرانی از ایرانیان مقیم خارج از کشور نیز با هماهنگی سفارتخانه ها و کنسولگری ها و نمایندگی های سیاسی توسط وزارت امور خارجه اخذ رای به عمل می آید و نتیجه نهایی انتخابات توسط وزارت امور خارجه به ستاد انتخابات کشور اعلام می گردد.

انتخابات مجلس خبرگان

در انتخابات مجلس خبرگان کشور به 28 حوزه انتخابیه تقسیم شده و برای هر یک از این حوزهها به تناسب جمعیت از 1 تا 16 نماینده اختصاص یافته است، این تعداد ثابت نیست و به استناد ماده یک اصلاحی قانون انتخابات مجلس خبرگان به ازای هر یک میلیون نفر که به جمعیت هر حوزه انتخابیه اضافه شود یک نفر به نمایندگان آن حوزه افزوده خواهد شد، اما در این انتخابات نیز، مانند انتخابات ریاست جمهوری تقسیمات خاص و جداگانه‌ای وجود ندارد بلکه مرز هر حوزه انتخابیه دقیقاً منطبق است به مرز یک استان و لذا 28 استان کشور همان 28 حوزه انتخابیه مجلس خبرگان را تشکیل می دهد.

انتخابات مجلس شورای اسلامی

در انتخابات مجلس شورای اسلامی در حال حاضر 207 حوزه انتخابیه وجود دارد که 202 حوزه آن مربوط به اکثریت مردم مسلمان کشور و 5 حوزه دیگر مخصوص هم وطنان اقلیت دینی شناخته شده در قانون اساسی می باشد که از این 207 حوزه انتخابیه مجموعاً 290 نفر نماینده انتخاب و به مجلس راه می یابند.

انتخابات شوراهای اسلامی کشوری

در انتخابات شوراهای اسلامی کشوری مانند انتخابات ریاست جمهوری و انتخابات مجلس خبرگان، تقسیمات مخصوصی وجود ندارد بلکه همان محدوده واحدهای تقسیماتی روستا، دهستان، شهر، بخش، شهرستان و استان، که هر کدام محدوده یک حوزه انتخابیه مستقل را تشکیل می دهند، ملاک عمل است.

انتخاب کننده یا رای دهنده

انتخاب کننده یا رای دهنده عبارتست از شخصیتی حقیقی، بالغ، عاقل، دارای هویت و مشخصات معلوم و تابعیت مشخص با دارا بودن حق فقط یک رای که این حق قائم به فرد است و قابل تفویض به دیگری نمی باشد. این رای باید به صورت مخفی، مکتوب، آزاد و در جوی عاری از هرگونه تطمیع، تهدید و ارباب و اعلام شود.

انتخاب شونده

انتخاب شونده فردی است واجد یک سلسله شرایط و صلاحیت های از پیش تعیین شده که با کسب رای تمایل اکثریت انتخاب کنندگان، از طرف آنها برای منظور خاصی برگزیده می شود.

در هر انتخابات برای انتخاب شونده شرایطی پیش بینی شده است که این شرایط به دو گونه به شرح زیر می باشد: قسمتی بارز و آشکار که به سهولت و با مراجعه به اسناد و مدارک ارائه شده از سوی داوطلب عدم یا وجود آنها محق و مسلم می شود، نوع دیگر مربوط است به سوابق سجلی، شغلی، سیاسی و اجتماعی مربوط به زندگی حال و گذشته داوطلب که اسناد و مدارک آن در اختیار داوطلب نیست بلکه در اختیار سازمان هایی است که پس از تحقیق و استعلام از مراکز قانونی درباره هر یک از داوطلبان نتیجه را در اختیار مجریان ذی ربط انتخاباتی قرار می دهند.

در پایان مهلت رسیدگی به صلاحیت، داوطلبان در دو گروه قرار می گیرند، اول آنهایی که واجد شرایط هستند و صلاحیتشان به عنوان یک داوطلب قانونی مورد تایید قرار گرفته است و گروهی دیگر آنهایی که فاقد یک یا چند شرط از شرایط مقرر می باشند و صلاحیت آنان به عنوان یک داوطلب قانونی رد می شود.

نامزد انتخاباتی

کلیه داوطلبانی که پس از پایان مهلت رسیدگی به صلاحیت، اسامی آنان به عنوان افراد صاحب صلاحیت و واجد شرایط قانونی برای انتخاب شدن آگهی رسمی منتشر می شود و به اطلاع همه می رسد.

انصراف، استعفا

چنانچه انتخاب شونده در مقطع و موقعیتی که عنوان داوطلب بر او اطلاق می شود اقدام به کناره گیری بنماید، آن را انصراف می نامیم و اگر کناره گیری در مقطع و مقام نامزد انتخاباتی باشد استعفا تلقی می شود. به عبارت دیگر کناره گیری از فعالیت های انتخاباتی در زمان پیش از اعلام و انتشار آگهی اسامی نامزدهای انتخاباتی را انصراف و در زمان بعد از آن را استعفا می گوئیم.